

Київський державний педагогічний Інститут
Іноземних мов

На правах рукопису

СМИРНОВА Єлизавета Сергіївна

ВИСЛОВЛЮВАННЯ-ОБРАЖЕННЯ: КОМУНІКАТИВНО-
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

/ на матеріалі сучасної англійської мови /

Спеціальність 10. 02. 04 – германські мови

А в т е р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 1993

4327.853

Робота виконана на кафедрі граматики та історії англійської мови
Київського державного педагогічного Інституту іноземних мов

Науковий керівник - кандидат філологічних наук,
доцент Л.С.ЛЕВ

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук,
професор В.С.ПЕРЕБИЙНІС
кандидат філологічних наук,
доцент І.М.ІОНОВА

Провідна установа - Черкаський педагогічний інститут

Захист відбудеться " ___ " _____ 1993 р. о ___ годині

на засіданні спеціалізованої ради К ІІЗ. Т4. ОІ по приоудженню
вченого ступеня кандидата філологічних наук у Київському
державному педагогічному інституті іноземних мов
/ 252150, Київ, вул. Червоноармійська, 73 /.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці інституту.

Автореферат розіслано " ___ " _____ 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Л.П.СМЕЛЯКОВА

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00753737 (W)

Одним із центральних напрямків сучасного мовознавства є розробка проблеми "людського фактора" в дослідженні комунікативно-функціональних параметрів мовних суттєвостей (Н.Д. Арутюнова; О.М.Вольф; В.Г.Гак; Г.В. Колшанський; Г.Г. Почепцов; І.П. Сусов; В.І. Шаховський; J.R. Averil; T.A. van Dijk; R. Fiehler; M.H. Goodwin та ін.). Феномен "людського фактора" в мові підтверджує нерозривний зв'язок мовної форми з мислительною та емоційно-психічною діяльністю її творця - людини.

Робота, що реферується, присвячена виявленню та системному описові комунікативно-функціональних характеристик висловлювань-ображень в конфліктній ситуації спілкування.

Об'єктом дослідження виступає висловлювання - ображення. Предметом вивчення в даній роботі є комунікативно-функціональні особливості висловлювань - ображень.

Неординарність обраного об'єкту дослідження пояснюється перш за все тим, що в повсякденній мовній практиці люди стикаються з багатьма життєвими ситуаціями, які крім позитивних емоцій викликають у них негативні емоційні прояви. Конфліктна мовна ситуація являє собою зону функціонування висловлювань - ображень, які в системі певних вербальних і невербальних засобів відображають емоційний стан і взаємини комунікантів в момент спілкування.

Актуальність даного дослідження визначається важливістю подальшого всебічного вивчення лінгвістичної інтерпретації міжособових взаємин в мовній ситуації, зокрема вербальних та невербальних засобів висловлювання-ображення, що функціонують в конфліктній ситуації спілкування підвищеної емоційної напруженості; загальною направленістю сучасної лінгвістики на дослідження функціонального боку мови; підвищеною зацікавленістю з боку лінгвістів до вивчення різноманітних сфер емоційно-психічних і соціально-особових взаємин комунікантів; недостатньою розробленістю проблеми емоційності в мові і пов'язаної з нею теорії емоційної мови. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше спеціальному розглядові піддаються семантика і прагматика висловлювання - ображення з позицій комплексного підходу, що враховує аналіз вербальних, невербальних та екстралінгвістичних засобів комунікації. Новим є також підхід до дослідження функціональних особливостей висловлювання-ображення, згідно з яким аналізована одиниця мови розглядається як мовна аномалія в плані порушення мовних норм соціального етикету. Зонаю функціонування висловлювань - ображень є конфліктна мовна ситуація підвищеної емоційної напру-

женості, що являє собою конфронтаційну модель мовної комунікації та відображає мовне спілкування у викривленому вигляді: не як комунікативне співробітництво, а як комунікативну конфронтацію.

Основною метою дисертаційного дослідження є виявлення та системний опис комунікативно-функціональних особливостей висловлювання - ображення. Мета роботи досягається шляхом вирішення наступних завдань:

- системно описати найбільш вживані в художніх текстах мовні засоби вираження ображення;

- виявити закономірності, що визначають семантику досліджуваних висловлювань;

- гіділити найбільш поширені в художній літературі невербальні засоби вираження образи та визначити їх роль в реалізації комунікативно-інтенціонального змісту висловлювань - ображень;

- встановити закономірності, що визначають прагматику досліджуваних висловлювань;

- визначити основні засоби та способи реалізації комунікативно-інтенціонального змісту прямих та непрямих мовних актів, відображених висловлюваннями - ображеннями, порівнюючи їх.

Для вирішення поставлених завдань в роботі було використано методи семантичного, контекстуально-ситуативного та актомовного аналізу, а також елементи методів семного аналізу, пояснювальних трансформацій, кількісного аналізу. Методологічною основою дослідження є положення філософської теорії: про діалектичну єдність мови та мислення, форми та змісту, а також діалектичний принцип відображення, що є єдиною з основних властивостей матерії. Матеріалом дослідження послужили 3000 зв'язаних текстів із англійської літератури ХХ сторіччя загальним обсягом 12500 сторінок, відібраних методом суцільної виборки. Теоретичне значення роботи полягає в тому, що проведене дослідження являє собою подальшу розробку одного з найважливіших аспектів проблеми лінгвістичної інтерпретації міжособових взаємин - емотивно-оцінювального фактора при аналізі комунікативно-функціональних параметрів мовних одиниць, що відносяться до соціального етикету, на прикладі висловлювань-ображень. В результаті проведеного дослідження було виділено: емотивні вербальні (морфологічні, лексичні, лексико-синтаксичні, синтаксичні) та невербальні (просодичні, кінесичні, мімічні, такесичні, "артефакти", предмети, що супроводять комунікацію) засоби вираження ображення; конфліктні мовні ситуації, в яких функціонують вислов-

лювання-ображення (ситуація високої, середньої, низької емоційної напруженості; їх диференційні ознаки); було визначено механізм взаємодії вербальних та невербальних засобів вираження образи з екстралінгвістичними параметрами комунікації (взаємозв'язок всіх компонентів комунікації при функціональній залежності мовних та парамовних засобів від ситуативного фактора); було виявлено закономірності побудови та організації конфліктного мовного спілкування (високоемоційний мовний конфлікт /сварка, скандал, бійка/ як комунікативна конфронтація - викривлена форма відображення принципу комунікативного співробітництва). Основні висновки дисертації конкретизують та розвивають положення теорії емоційної мовної діяльності як частини соціальної діяльності людини. П р а к т и ч н а ц і н н і с т ь дослідження випливає з можливості використання його основних положень та висновків в розділах лекційного курсу теоретичної граматики англійської мови "Морфемна структура слова", "Функціональні розбіжності між граматичними класами слів", "Словосполучення як одиниця номінації", "Номінативний аспект речення"., в ході читання лекцій по спецкурсу з прагмалінгвістики ("Комунікативні типи речень"), в практиці викладання англійської мови, при аналізі тексту, при створенні методик навчання перекладу, а також при написанні курсових та дипломних робіт.

А п р о б а ц і я р о б о т и. Основні положення дисертації було висвітлено в тезах доповіді "Прагматична обумовленість висловлювань-ображень в конфліктній мовній ситуації (на матеріалі сучасної англійської мови)" на II-й Міжнародній науковій конференції "Мова та культура" в УІМВ (Київ, 23/VI - 27/VI 1993р.); вони обговорювались на засіданнях кафедри граматики та історії англійської мови (квітень, 1993 р.), на науково-методичних семінарах кафедри іноземних мов КТІХП (1992 - 1993 рр.).

В ході дослідження були сформульовані о с н о в н і п о л о ж е н н я, які виносяться на захист:

1. Висловлювання - ображення належить до особливого класу емотивно - оцінювальних висловлювань (з негативним оцінювальним знаком), оскільки відображає певними вербальними та невербальними засобами не тільки взаємини комунікантів, а також їх емоційно-психічні прояви в момент спілкування.

2. Зв'язок між оцінювальним та емоційним аспектами в семантичній структурі висловлювання - ображення обумовлює функціонування спеціальних мовних засобів вираження образи в експліцитній та імпліцитній формах. Основними вербальними показниками негатив-

ної оцінки в аналізованих висловлюваннях виступають пейоративні емотиви - афективи і конотативи різного ступеня конотації.

3. Емотивний аспект висловлювання - ображення порушує якісні та кількісні параметри, які проявляються в диференціації специфічних компонентів тональності негативних емоцій та різної інтенсивності емоційної напруженості висловлювання. Варіативність якісних і кількісних параметрів емотивного аспекту висловлювання - ображення, що обумовлюють функціонування вербальних і невербальних засобів вираження образи, відображена на градуьованій шкалі негативних емоцій, в основу якої закладено принцип про три ворожнечі фундаментальні емоції: "найхолодніша" емоція - "зневага" ("погорда"), проміжна - "відроза", кінцева - "найгачіша" емоція "лять" ("гнів").

4. Зростання емоційної напруженості в висловлюваннях - ображеннях пов'язано з посиленням їх експресивного потенціалу, який знаходиться в прямій залежності від ступеня емоційного "заряду" висловлювання: більш інтенсивні і яскраві негативні емоції обумовлюють сильніший емоційно-психічний вплив на адресата, що в загальному підсумку забезпечує найбільш високий комунікативний результат.

5. Конфліктні ситуації спілкування за ступенем їх емоційної напруженості поділяються на ситуації: 1) високої (ВЕН); 2) середньої (СЕН); 3) низької емоційної напруженості (НЕН), які відрізняються між собою рядом диференційних ознак (емоційний індекс ситуації, фактор соціальних і статусних ролей інтерактантів, комунікативні цілі). З трьох виділених груп конфліктних ситуацій спілкування ситуація ВЕН (сварка, скандал, бійка) являє собою найбільш яскравий і типовий приклад емоційного мовного конфлікту. Ситуацію ВЕН належить розглядати як конфронтаційну модель мовного спілкування, що відображає мовну комунікацію у викривленому вигляді: не як комунікативне співробітництво, а як комунікативну конфронтацію.

6. Мовні засоби вираження образи відображаються: 1) морфологічними засобами словотворення; 2) емотивною лексикою; 3) емотивними словосполученнями; 4) емотивними конструкціями.

На морфологічному рівні в реалізації значення ображення присутні всі форми морфологічного способу словотворення (афіксація; словоскладання; конверсія; змішаний спосіб, що поєднує афіксацію та словоскладання, а також афіксацію, словоскладання і конверсію).

До лексичних засобів вираження образливої семантики належать: пейоративні емотиви, виражені іменниками, прикметни-

ками, дієсловами, прислівниками; пейоративні зооніми, а також слова, що конотують ображення лише в певному етнокультурному контексті. Синтаксичні засоби вираження негативної оцінки у висловлюваннях - ображеннях відображаються різноманітними емотивними словосполученнями (ЕСС) і конструкціями.

ЕСС охоплюють три групи: 1) ад'єктивно-субстантивні; 2) дієслівні; 3) ад'єктивні. Серед синтаксичних засобів існують також різноманітні синтаксичні структури: клішовані емотивні конструкції з базовим пейоративом "hell"; структури - прокльони; імперативні конструкції в формі брутальних наказів та вимог; компаративні звороти з функціональним словом like; компаративні конструкції з парним співвідносним сполучником as ... as; усічені окличні структури; прості і складні речення, що не мають емоційного забарвлення і реалізують значення ображення в імпліцитній формі.

7. Невербальні засоби вираження ображення супроводять вербальну комунікацію і відіграють значну роль в реалізації комунікативно-інтенціонального змісту висловлювання - ображення. Для ситуацій високої та середньої емоційної напруженості найбільш вживаними смислоутворюючими парамовними засобами є: просодичні (навмисні та спонтанні, вербалізовані дієсловами високого ступеня мовного впливу), кінесичні і змішані. Для ситуацій ^{нен} є характерним використання мімічних, кінесичних, проксемічних "артефактів" та ін. невербальних компонентів.

8. Об'єктом дослідження в плані актомовного підходу є соціально - етикетне висловлювання. Висловлювання - ображення являє собою мовну аномалію в плані порушення конвенціональних норм мовного спілкування. В мовній комунікації висловлювання - ображення розглядаються як прямі або як непрямі мовні акти експресивного типу. Висловлювання - ображення з прямим комунікативним змістом відображаються: власне експресивами, менасивами, директивами ін'юнктивного вигляду, вокативами і констативами. Непрямі мовні акти експресивного типу поділяються на: директиви ін'юнктивного та реквестивного вигляду, менасиви, власне експресиви, констативи, що відрізняються один від одного за ступенем ілокутивної функціональності, що співвідноситься з експресивною функцією висловлювання. Найвищий перлокутивний ефект мають змішані прямі та непрямі мовні акти, що поєднують різноманітні прагматичні типи висловлювань - ображень.

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку основної літератури.

переліку лексикографічних джерел та переліку ілюстративного матеріалу.

У в с т у п і обґрунтовується вибір теми, її актуальність, визначається об'єкт дослідження, новизна, теоретичне значення і практична цінність, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі досліджується проблема лінгвістичної, філософської та логічної інтерпретації оцінки, обґрунтовується її основоположна роль у вивченні комунікативно-функціональних характеристик висловлювання - ображення, розкривається механізм взаємодій оцінювального, модального і емотивного аспектів аналізованого висловлювання.

Другий розділ присвячений описові вербальних і невербальних засобів вираження ображення в досліджуваних висловлюваннях: розкривається характер їх взаємодії в конфліктній мовній ситуації, визначається місце і роль конфліктної емоційної ситуації спілкування в реалізації комунікативно-функціонального потенціалу висловлювання - ображення.

В третьому розділі обґрунтовуються закономірності організації та побудови конфліктно орієнтованого мовного спілкування на прикладі конфліктної високоемоційної мовної ситуації (сварка, скандал, бійка), визначається роль емотивного фактора в реалізації комунікативно-інтенціонального змісту прямих і непрямих мовних актів експресивного типу, розкриваються закономірності функціонування прагматичних типів висловлювань - ображень в конфліктно орієнтованих мовних актах.

У висновках узагальнюються результати проведеного дослідження, формулюються основні висновки і намічаються перспективи подальших досліджень.

Основний зміст роботи.

Мовне спілкування порушує крім інформаційного аспекту також емотивні параметри спілкування, що відображають у мовних формах емоційно-психічні прояви комунікантів. Негативні емоційні реакції комунікантів у момент спілкування є характерними для конфліктно орієнтованих мовних ситуацій високої емоційної напруженості (сварок, скандалів, бійок), в яких функціонують висловлювання-ображення. Висловлювання-ображення кваліфікуються як емотивно-оцінювальні, оскільки в своїй семантичній структурі вони містять як емотивні, так і оцінювальні (із знаком "мінус") значення, що

відображають у мовних формах емоційний стан і взаємини комунікантів у момент спілкування.

Наприклад: **"You low-down skunk, what have you been saying about me to the governor?"**.

She was spluttering with rage.

- **"Won't you be seated, Miss Thompson? I've been hoping to have another talk with you."**

"-You poor low-life bastard." She burst into a torrent of insult, foul and insolent (Maugham).

Наведений приклад ілюструє конфліктну мовну ситуацію високої емоційної напруженості. Про високий емоційний накал ситуації спілкування свідчать високоекспресивні емотивно забарвлені вербальні і невербальні засоби вираження ображення, які використовуються особою, що говорить, по відношенню до адресата і відображають його емоційний стан (розлюченість) і різке негативне ставлення (ненависть) до інтерактанта в момент спілкування. Показниками негативної оцінки у висловлюваннях - ображеннях виступають пейоративні емотиви. За ступенем конотації, що співвідноситься з часткою емотивного значення в семантичній структурі емотива, емотивно забарвлені мовні одиниці поділяються на: 1) афективи - емотиви найвищого ступеня конотації; 2) "сильні" конотативи - емотиви високого ступеня конотації; 3) "середні" конотативи - емотиви середнього ступеня конотації; 4) "слабкі" конотативи - емотиви низького ступеня конотації. У афективів, що мають найвищий ступінь конотації, емотивне значення є єдиним, оскільки стає змістовим ядром семантики емотива. До пейоративних афективів належать слова-прокльони, лайлива лексика, вигуки: *bitch* (n); *scoundrel* (n); *sod* (n:v); *wretch* (n); *damn* (n,v); *confounded* (a); *scut* (n) і т.п. Збільшення частки емотивного компоненту значення в семантичній структурі емотива пов'язано з підвищенням ступеня її конотації і проявляється в переході одиниць більш низького "конотативного" рангу в зону функціонування одиниць більш високого "конотативного" статусу. Внаслідок впливу функціонального фактора нейтральні лексичні одиниці в конкретній мовній ситуації стають емотивно забарвленими.

Ситуації підвищеної емоційної напруженості відрізняються використанням пейоративних афективів і "сильних" конотативів, що реалізують значення ображення, як правило, експліцитним способом. Для мовних ситуацій низької емоційної напруженості є характерними імпліцитні форми вираження ображення і використання в мові інтерактантів "слабких" конотативів.

Функціональні характеристики емотивної лексики у висловлюваннях-ображеннях детермінуються законом "атракції емотивів", який проявляється в підвищеній концентрації емотивно забарвлених лексичних одиниць з однополюсним оцінювальним потенціалом у фрагментах емотивного тексту особливого комунікативного значення.

Наприклад: "**Who the hell do you think you are? You are a snotty bastard...**"

He glared at Nick, his face was white and his eyes almost out of sight under the cap.

- "You're **a hot sketch. Who the hell asked you to butt in here?**"

- "Nobody".

- "You're **damn right nobody did. Nobody asked you to stay either. Where the hell do you think you get off?**". Nick said nothing. Ad stood up.

- "I'll tell you, you **yellow-livered Chicago bastard**. You're going to get your **can knocked off ...**" (Hemingway).

У наведеній ситуації спілкування високоемоційний мовний конфлікт відображений в репліках мовця, що містять брутальні образливі номінації, виражені високоекспресивними пейоративними емотивами - лайливою лексикою, словами-прокльонами, образливими словосполученнями і структурами, які функціонують у порівняно невеликому фрагменті емотивно-оцінювального тексту.

Вербальна та невербальна поведінка комунікантів детермінується ситуацією і в значній мірі залежить від емоційної атмосфери мовної комунікації. Соціальні ситуації типу: нещастя, прощання, конфлікти, війна і под. належать до ситуацій, в яких емоційний стан і взаємини комунікантів розкриваються найбільш глибоко і яскраво, і тому міра інтенсивності емоційних проявів того, хто говорить, і адресата в момент спілкування є головним критерієм при виділенні ситуацій такого типу.

Специфіка комунікативного призначення висловлювань-ображень обмежує кількість учасників комунікативного акту і як зону функціонування висловлювань такого типу визначає двоагентну модель конфліктної мовної ситуації.

На основі перерахованих вище ситуативних параметрів, що виділяють конфліктну ситуацію спілкування на фоні інших мовних ситуацій, покажемо схематично класифікацію конфліктних емоційних мовних ситуацій, в яких функціонують висловлювання - ображення:

СИТУАЦІЯ	двоагентна	→	високої емоційної напруженості
	конфліктна		
	емоційна	→	середньої емоційної напруженості
	з негативною		
	оцінювальною	→	низької емоційної напруженості
	направленістю		

Конфліктні мовні ситуації високої емотивної напруженості (ВЕН) являють собою різноманітні сварки і скандали (найчастіше сімейні), а також бійки. Специфіка мовної поведінки комунікантів в таких ситуаціях ("неконтрольованість" емоційної поведінки, застосування брутальних образливих вербальних і невербальних засобів) впливає із співвідношення соціальних і статусних ролей осіб, що спілкуються, міри їх спорідненості, близькості, знайомства. Форми емоційного реагування інтерактантів в ситуаціях такого типу набувають характеру чітко вираженої ворожості, що прогресує і проявляється у вербальній агресії, як правило, такої, що часто переходить у безпосередні агресивні дії (фізична агресія) проти вербального супротивника в точці найвищого емоційного накалу мовної ситуації (негативна емоція "лють" / "гнів"). Така специфічна емоційна поведінка інтерактантів відображає не стільки конфронтацію їх комунікативних цілей, скільки опозицію їх емоційних взаємин. Наприклад:

"You're a liar!" bawled the wooden-leg man.

"I'm a liar, am I?" Patch-eye shouted.

"Yes, there you are!"

"And there you are!" cried the other, **and he walloped his accuser over the head with a jar of salt** (Coppard).

Наведений текстовий фрагмент ілюструє конфліктну високоемоційну ситуацію спілкування - сварку двох відвідувачів трактиру, в ході якої вербальна агресія двох непримиренних сторін набуває форм фізичної агресії, переростаючи в бійку.

Ситуації середньої емоційної напруженості (СЕН) також належать до класу ситуацій соціального етикету і являють собою різно-

манітні сварки і конфлікти (сімейні, в підприємницькій сфері, в певному соціумі /сусіди і т.ін./, між малознайомими людьми /попутчики і т.д./). Нерівність статусних ролей комунікантів (посадові, вікові відмінності, неоднаковий рівень освіти, виховання та ін.), а також міра знайомства учасників спілкування створює певні обмеження у використанні особливо брутальних форм ображення, примушує їх контролювати свої емоції. Ситуації **СЕН** торкаються, як правило, тільки емоційної та вербальної сфер реагування комунікантів, виключаючи різноманітні безпосередні дії з боку вербального супротивника (наприклад, вступ до бійки), що відрізняє їх від ситуацій **ВЕН**.

Ситуації низької емоційної напруженості (НЕН) відображаються різноманітними суперечками, розбіжностями думок, чварами, нотаціями та ін. Невисокий емоційний заряд ситуацій такого типу, обумовлений несиметричністю соціально-статусних ролей комунікантів, низькою мірою близькості, знайомства і впливом деяких раціональних факторів (у формі переконань, протиставлень іншим точкам зору, несприйняття опозиційних думок і т.ін.), що є характерним для дискусій, розбіжностей думок, моралей і т.п., впливає на способи вираження ображення, у більшості випадків відображеного в імпліцитній формі. Наприклад:

- "Why, this party has everything", she said loudly, "including a gate-crasher".

- "As a gate-crasher", he said politely "do I rate a drink?"

- "Suit yourself", she said, "You don't seem to pay much attention to invitations". **She turned her back on him and joined some guests** (Cheever).

Наведена мовна ситуація **НЕН** розкриває характер емоційних взаємин між малознайомими людьми (жінкою та чоловіком - далекими сусідами) на віллі господині підчас вечірки, куди без запрошення запливає (через систему сполучених басейнів) незваний гість. Звідси іронічний, з відтінком насмішки і зневаги тон господині, роздратованість з приводу зовнішнього вигляду незнайомця і небажання продовжувати бесіду.

На морфологічному рівні в реалізації значення ображення в досліджуваних висловлюваннях відображені всі форми морфологічного способу словотворення (афіксація; словоскладання; змішаний спосіб, що поєднує афіксацію і словоскладання; афіксацію, словоскладання і конверсію; конверсія), які окрім виконання ономазіологічних завдань є також актуалізаторами комунікативної функції мови - слугують для створення емоційно-експресивної "оболонки"

висловлювань - ображень в конкретній мовній ситуації.

В процесі аналізу афіксальних засобів словотворення була виділена група суфіксів, включаючи зоонімічні, в структурі одиниць різної частини мовної належності: -ish; -y; -ard/art; -ous; -ar; -ee; -ly; -ful. Наприклад: **bitee** (n); **cowardly** (a, adv); **doggy** (a); **beggar** (n.v); **stinkard** (n); **bugger** (n); **devilish** (a, adv); **viperous** (a) та ін.

У цій групі суфіксів було виявлено одне із значень - емотивно-експресивне, що співвідноситься з емотивно-експресивною функцією мовної одиниці.

На основі аналізу фактичного матеріалу були виділені такі словотворчі моделі складних слів, що виражають образ:

n+n (hookworm (n)); **a+n** (dimwit (n)); **n+a** (god-awful (a)); **num.+n** (four-letter (a); five-letter (a))¹; **a+adv** (low-down(a)); **v+n** (spendthrift(n)).

Словотворчий спосіб пейоративних емотивів за допомогою конверсії відображається такими моделями: **n -> v** (bust -> to bust;

bash -> to bash тощо; **n -> v** (goddamn -> God damn). Попів.:

"I'd like to kick your **goddamn** head open" (Salinger).

... "I'm going to count three. One, **God damn it**..." (Salinger).

При описові змішаного способу утворення пейоративних емотивів, що реалізують значення ображення в досліджуваних висловлюваннях, який поєднує афіксацію і словоскладання, були виділені такі словотворчі моделі: **n+v-er** (gate-crasher (n)); **a+v-ed** (ill-dressed (a)).

В ході аналізу фактичного матеріалу було виділено випадок словотворення пейоративного емотива **yellow-livered** за допомогою змішаного способу, що поєднує афіксацію (суфіксацію), конверсію і словоскладання.

Лексичні засоби вираження образливої семантики являють собою основний спосіб реалізації значення ображення в експліцитній, імпліцитній та змішаній формах і найбільш широко відображаються в художній літературі. Образливі номінації перш за все характеризують біологічний, емоційно-психічний, соціальний, етнокультурний аспекти структури особистості і тому завжди мають конкретну адресу.

Основними лексичними засобами вираження ображення в досліджуваних висловлюваннях є:

- пейоративні емотиви, виражені іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками: **pigmy** (a,n), **buddy** (n), **roky** (a).

¹Подані складні слова є евфемізмами, що замінюють брутальні лайки.

sod (n.v), bloody (a), slob (n), greaser (n) тощо;

- пейоративні зооніми: rat, swine, ass, skunk, bug, goat та ін.;

- слова, що конотують ображення в певному етнокультурному контексті, типу: "polak" - брутальна лайка для ображення емігрантів із Центральної Європи, "nigger" - образлива номінація, що використовується по відношенню до темношкірого населення в південних штатах Америки.

У мовній взаємодії екстралінгвістичні параметри комунікації, що включають ситуацію спілкування, наміри, емоційний індекс комунікантів в момент спілкування, їх рольові позиції і т.д., як правило, узгоджуються з конвенціональними нормами реагування, що виключає в ситуаціях спілкування відверто брутальні образливі номінації (нецензурну лексику, брутальну лайку і т.п.).

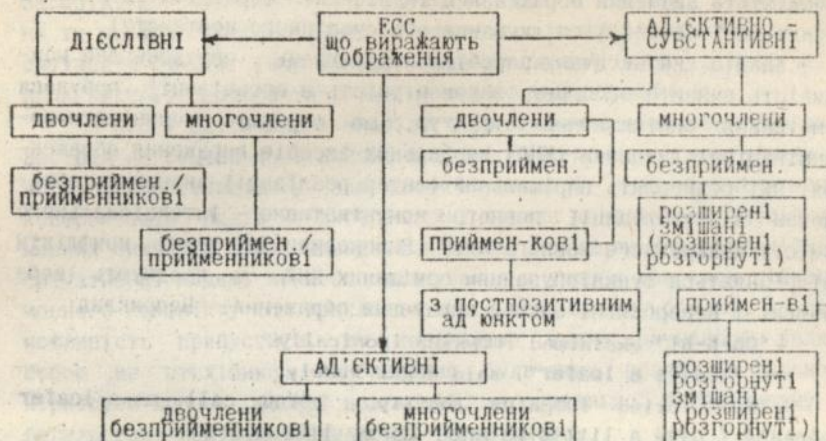
В художньому тексті автор, описуючи конфліктні ситуації підвищеної емоційної напруженості, інакшовим способом з метою більшої виразності, образності вводить неприпустимі з точки зору конвенціонального спілкування образливі номінації, використовуючи при цьому прийом опису за допомогою пейоративної лексики, типу: a **rude** reply; a **dirty** song; a shower of **choice expletives** і т.д., або евфемізмів, що замінюють брутальні лайки, типу: bull замість bull shit; four-letter; five-letter.

Наприклад: Wilson looked at them both. If a **four-letter** man marries a **five-letter** woman, he was thinking, what number of letters would their children be? (Hemingway).

Лексико-синтаксичні засоби вираження ображення в аналізованих висловлюваннях охоплюють лексичні і синтаксичні засоби вираження образливого змісту. Значення ображення реалізується або в словосполученнях, або в реченнях, що мають в своїй структурі облігаторний пейоративний емотив, який займає певну позицію і несе основне змістове навантаження всієї конструкції. Наприклад, порів.: Use your dictionary та Use your **bean!**; to play tennis та to play **the bear**; a son of a fisherman та a son of a **bitch** та ін.

Синтаксичні засоби вираження негативної оцінки у висловлюваннях - ображеннях відображаються різноманітними емотивними словосполученнями (ЕСС) і конструкціями. ЕСС утворюють три групи: а) ад'єктивно-субстативні; б) дієслівні; в) ад'єктивні. Наприклад: a lousy **crut**; bull **shit**; give a damn for smb.; neck **smb.**; act **snotty**; a sort of **degenerates**; a bunch of **stuffed shirts**; damn **silly** та ін. У виділених ЕСС, що виражають ображення, синтаксичні відносини підпорядкування ад'юнкта ядру в структурі ЕСС проявляються у розширенні (через адитивний або

специфікативний зв'язок) або розгортанні, що нерідко доповнюються присуданням. Виявлені і описані групи ЕСС, що виражають ображення, покажемо схематично:

Окрім ЕСС, що виражають образу, синтаксичні засоби включають:

- клішовані емотивні конструкції з базовим пейоративом "hell" (What the hell ... Where the hell ... і т.д.);

- структури - прокльони (Damn your eyes! Woe be to him! Sod it! The hell with you! тощо);

- імперативні конструкції в формі брутальних наказів і вимог (Go to the devil! Sod off! Zip up! Shut your gob! Don't be such a bloody fool! тощо);

- компаративні звороти з пейоративним емотивом або зоонімом, що виражаються наступними структурними моделями з функціональним словом like: **like a (the) N** (like the devil); **like N(s)** (like pigs);

- **like a N + прикметникове субстантивне утворення** (like a boy with stars in his eyes); **AN-like + особовий займенник** (a dirty swine like you); **AN like that** (a rowdy kid like that);

like + підрядне умовне речення з модальним дієсловом, що виражає нереальну умову (You look like you might have swallowed a mad dog);

- компаративні конструкції з парним співвідносним сполучником as ... as (as busy as a beaver; as hoarse as a crow; as mad as a March hare);

- усічені окличні структури, відображені такими моделями:

You N! (You trash!); **You (a) AN!** (You insolent bastard!); **What a N!** (What a bother!); **How A!** (How silly!);

- прості речення, що не мають емоційного забарвлення і реалізують значення ображення в імпліцитній формі (за допомогою конкретної ситуації спілкування або емоційного контексту).

Аналіз синтаксичних засобів висловлювань - ображень дав можливість виявити особливу закономірність в організації побудови емотивних синтаксичних структур, що формують комунікативно-номінаційні ланцюжки (КНЛ) вербальних засобів вираження ображення, які становлять вирішальний фактор реалізації значення ображення в актуалізації певного комунікативно - інтенціонального змісту конкретного мовного акту. Високоемоційні мовні конфлікти відрізняються функціонуванням змішаних КНЛ, що поєднують вербальні і невербальні засоби вираження ображення. Наприклад:

- "Oh-h-h!" exclaimed Tompkins ironically.

- "You're a loafer", said Roger rudely.

- "Me?" cried Tompkins angrily. "You call me a loafer because I have a little balance in my life ..."

- "You get out of here!" cried Roger fiercely. "You get out of here right now - before I throw you out!"

They were actually moving towards each other when Gretchen stopped between them (Fitzgerald).

В наведеному текстовому фрагменті описано високоемоційну конфліктну ситуацію - сварку між двома молодими приятелями. Зростання емоційного накалу ситуації спілкування проявляється в відповідних вербальних (від іронічних зауважень до брутальних ображень та погроз) і невербальних (від іронічного тону образливих реплік до брутальних, злісних вигуків на адресу вербального супротивника) формах мовних реакцій інтерактантів і в фіналі конфлікту переростає в безпосередні агресивні дії.

Поряд з численними вербальними засобами вираження ображення в аналізованих висловлюваннях подана широка група комунікативно релевантних невербальних компонентів комунікації (НKK), спонтанних та навмисних: просодичних, мімічних, кінесичних, проксемічних та ін., які відображають емоційний стан і взаємини комунікантів в момент спілкування. На основі аналізу фактичного матеріалу в роботі відзначається особлива закономірність у співвідношенні різноманітних типів емоцій - взаємин із специфічними НKK: так, в ситуаціях ВЕН та СЕН, які, як правило, супроводжуються найбільш інтенсивними негативними емоціями (обуренням, злістю, гнівом, люттю), присутні, в першу чергу; численні

просодичні НКК, вербалізовані дієсловами високого ступеня мовного впливу: *goar, scream, screech* і под., а також мімічні і змішані невербальні засоби вираження образи. Ситуації НЕН характеризуються обмеженим використанням фонаційних парамовних засобів, що обумовлюється емоційним індексом ситуації спілкування та нерівністю соціальних і статусних ролей інтерактантів. В ситуаціях такого типу більше вживаються такі НКК, як мімічні, проксемічні, "артефакти" та ін. невербальні засоби.

В плані актомовного аналізу висловлювання-ображення розглядається як соціально-етикетне і відображає принцип комунікативного співробітництва у викривленому вигляді: як комунікативну конфронтацію. Виділені диференційні ознаки конфліктних емоційних мовних ситуацій були закладені в основу побудови конфронтаційної ситуативної моделі мовного спілкування в умовах високоемоційного мовного конфлікту (на прикладі сварок, скандалів, бійок), що дає можливість припустити, що конфліктна мовна комунікація являє собою не стихійний, позбавлений будь-яких правил та закономірностей процес мовної взаємодії, а соціально організовану і регульовану комунікантами мовну інтеракцію.

В мовній комунікації висловлювання - ображення розглядається як мовний акт експресивного типу. **Власне експресиви** відображені в роботі такими емотивними структурами:

- 1) усіченими емотивними конструкціями трьох видів: а) субстантивними: *Pigs! The bitch! What a nonsense!*; б) ад'єктивними: *How crazy!*; в) субстантивно-ад'єктивними: *Poor lazy pig! Damn squaw bitch!* тощо;
- 2) структурами-прокльонами: *Damn you! The hell with you!*;
- 3) емотивними окличними конструкціями: *You were a drunkard!* та ін.

Менасиви граматично оформлюються в підрядні речення умови, часу або прості речення, що означають майбутність дії. Наприклад: *"Well if you ask him here, I'll tell him to go to hell", he said (O'Connor).*

Директиви (ін'юнктиви) зображаються: 1) імперативами - брутальними наказами, вимогами: *Shut your gob! Zip up your bloody mouth!*; 2) негативними імперативними конструкціями: *Don't be so damn silly! Don't be such a fool!*; 3) усіченими емотивними структурами, що нерідко поєднуються з вокативами: *... "Not from the car, you fool! ..."* (Hemingway).

Вокативи подані в роботі такими моделями: **You AN!**: *You filthy pig!*; **You N**: *You lunatic*; **AN**: *... the dirty swine ...*; **N**: *Moron! Idiot!*

Констативи містять твердження, описи, повідомлення про негативні властивості, якості, дії адресата, які граматично оформлюються оповідальними емотивними конструкціями: "You talk silly!". Al said to him (Hemingway); "They sleep just like pigs", he said (Hemingway).

Виділені в ході дослідження непрямі мовні акти подаються наступними прагматичними типами висловлювань - ображень:

- 1) директиви ін'юнктивного та реквестивного видів;
- 2) менасиви;
- 3) власне експресиви;
- 4) констативи.

Директивну функцію в конфліктній мовній ситуації можуть мати такі прагматичні типи висловлювань - ображень:

- 1) квеситивні: "I can smell your socks from away over here. Don'tcha ever send them to the laundry?" (Salinger).
- 2) констативні: "What's the idea?" George asked. "None of your damn business". Al said (Hemingway).
- 3) реквестивні.

Менасивну функцію в конфліктних ситуаціях спілкування мають:

- 1) констативи: "You don't have to laugh" Max said to him (Hemingway);
- 2) квеситиви: "Want your parents to know you spent the night with a whore? High-class kid like you?" (Salinger).

Як **власне експресиви** можуть виступати такі непрямі мовні акти: 1) квеситивні: "Who the hell signs out for nine-thirty on a Saturday night?" God, how I hated him (Salinger).

- 2) констативні;
- 3) директивні (ін'юнктивні);
- 4) перформативні (вибачення): "Hello, Solly," Jack says. "I'm sorry I fouled your boy" (Hemingway);
- 5) вокативні.

В реалізації комунікативно-інтенціонального змісту як прямих, так і непрямих мовних актів експресивного типу домінуюча роль належить емотивній функції висловлювань - ображень, що включаються у відповідний мовний акт, оскільки вираження в мовних і парамовних формах емоційної сфери діяльності інтерактантів в такого типу мовних актах підпорядковує собі всі інші комунікаційні інтенції.

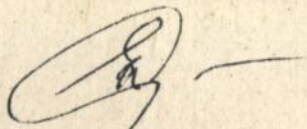
Таким чином, комунікативно-функціональні параметри висловлювань - ображень обумовлюються емотивним фактором конфліктно орієнтованого мовного спілкування.

Використаний в дисертаційному дослідженні багатоаспектний підхід до виявлення комунікативно-функціональних особливостей висловлювань - ображень, що порушує оцінювальний, емотивний, реляційний параметри даної мовної одиниці, є перспективним для подальшої розробки проблеми лінгвістичної інтерпретації емоцій в

різних типах емоційних ситуацій спілкування, широко розповсюджені у повсякденній мовній практиці. Перспективним являється також подальше дослідження способів імпліцитного вираження емоційних взаємин комунікантів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНІ У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Мовні засоби вираження негативної оцінки у висловлюваннях-образах / на матеріалі англійської мови / // Методика викладання іноземних мов. - Київ, 1993. - Вип.22. - с.ІІІ-ІІ5.
2. Прагматические параметры высказываний-оскорблений / на материале современного английского языка /. - Киев, 1993. - 15 с. - Рукопис предст. КШПІМ. Деп. в ДНТБ України від 29.06.93, № І286- Ук93.
3. Проблеми емотивного фактора в мові. - Вісник Академії педагогічних наук України. - 1993. - № І. - виходить з друку.
4. Прагматическая обусловленность высказываний-оскорблений в конфликтной речевой ситуации / на материале современного английского языка / // ІІ-я Международная научная конференция "Язык и культура": Тез. докл. / 23-27 июня. - Киев, 1993. - виходить з друку.

Підп. до друку 30.08.93 . Формат 60×84^{1/2}.
Папір друк. № 3 . Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 0,93 .
Умовн. фарбо-відб. 4,16 . Обл.-вид. арк. 1,0
Тираж 100 . Зам. № 56 // . Безплатно.

Фірма «ВІПОЛ»
252151, Київ, вул. Волинська, 60.

ЛНБ ім. В. Стефанишина 3

Безплатно

AB 27.853
AB 27.853